

Premonstráti v Plzni

Satira a cenzura

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author): Premonstráti v Plzni. II. Josef Vojtěch Sedláček, loajální vlastenec. (Czech). Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2024. pp. 585–[600].

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/405460>

Terms of use:

© Bečvář, Jindřich

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Satira a cenzura

1. Satirická báseň *Incognito*

Velmi zajímavým, Sedláčkovi připisovaným dílkem je bibliofilský tisk *Incognito* (*Pokradmo*). *Peprné verše na všechny stavy. Od učeného kněze Vojtěcha Sedláčka, veřejného profesora v Plzni. Od roku 1825* [X-126]. Vydán byl roku 1930 s touto závěrečnou poznámkou:

*Tekst tohoto tisku si zapsal ve svých Zápiscích Jan Jeník z Bratřic a dal mu také titul, připsav jeho autorství plzeňskému profesoru Vojtěchu Sedláčkovi. ... Účastníkům šestého bibliofilského večera 8. listopadu 1930 věnují plzeňští bibliofilové MUDr. J. Folprecht, Josef Hodek a Karel Škába.*¹

Vytištěno bylo 300 číslovaných výtisků na ručně čerpaném papíru. Text básní doplnily dva lehce erotické dřevoryty Josefa Hodka.

Není jasné, kdy Sedláček tyto (na tehdejší dobu) lehce pohoršlivé básně napsal a zda je opravdu jejich autorem. Jedná se o krátké, vtipné a trefné charakteristiky doby, osob a některých profesí. Výrazně se odlišují od Sedláčkových ód a oslavných básní, zcela se vymykají jeho oficiální tvorbě. Nechce se věřit, že jejich autorem je katolický kněz a vážený profesor Filozofického ústavu. Snad tyto verše dával k lepšímu na setkáních s blízkými přáteli.

Emil Felix, literární historik a kritik, roku 1936 Sedláčkovo autorství zpochybnil,² není však jasné, z jakých zdrojů vycházel. Za autora považoval Emanuela Stehlíka rytíře z Čenkova a Treustädtu, právníka, básníka, esejistu, fejetonistu, překladatele z francouzského jazyka a vášnivého propagátora česko-francouzských kulturních vztahů, který pocházel ze slavné a vlivné plzeňské rodiny.³ Pokud by však byl Emanuel Stehlík autorem satirické básně *Incognito*,

¹ Josef Hodek mladší (1888–1973) vystudoval učitelský ústav a krátce vyučoval na Moravě. Pak se usadil v Plzni. Po otci [Josef Hodek starší (1856–1927), malíř, učitel, politik a poslanec *Českého zemského sněmu*] zdědil výtvarný talent, který rozvinul soukromým studiem malířství a grafických technik. Zajímal se o krásy Plzeňska, Lnářska a Šumavy. Jeho žánrově laděné krajiny a propracované grafiky se brzy staly známými a ceněnými. V Plzni žil a pravidelně vystavoval od roku 1931 až do smrti.

Jan Folprecht (1881–1933), plzeňský lékař, byl zdravotním poradcem státních drah a místopředsedou plzeňské župy českých lékařů.

Karel Škába (1888–1947), středoškolský učitel obchodní akademie v Plzni, vyučoval český a francouzský jazyk. Působil i jako dramaturg plzeňského divadla a překladatel francouzské literatury. Za druhé světové války se aktivně zapojil do odboje; roku 1942 byl zatčen gestapem a až do konce války vězněn v koncentračních táborech.

² Viz [Fe6], s. 4, též [Fe7], s. 16.

³ Jeho otec Karel Stehlík (1816–1904) v Plzni vlastnil a vedl velmi úspěšný krejčovský

patrně by roku 1930 reagoval na její vydání pod Sedláčkovým jménem. Rovněž není jasné, proč by tyto verše nevydal sám, pokud by byly jeho.

Báseň *Incognito* má 26 slok, první zní takto:

*Poslyšte páni! Co je to / Za lidičky v incognito;
Poznáte divné ptáky.
Incognito jest pláštíček, / Kterým se čistý človíček
Ukrývá před diváky;
Co se neprávě dělalo, / Chce, aby tajné zůstalo.
To je Incognito.*

V jednotlivých slokách jsou pranýřování

pan generál (*Slibuje válčit krátký čas, ...*),
pan ministr (*Má sluhů, kuběn, peněz dost, ...*),
pan biskup (*Hledí jen stále do nebe, ...*, *By moh' papežem v Římě být, ...*),
pan rada (*Chybí-li někdo jen o vlas, Skočí mu jak pavouk na vaz ...*),
bankalisté (*Jedno sto pánu odvedou, Druhých devět ad kapsam jdou, ...*),
pan správce (*Mele jak žito sedláky, ...*),
pan soudce (*Přijde mu hezká holka v moc, Dá ji k sobě přijít na noc.*),
pan farář (*V půlnoci zbudí jej člověk, Tuť přijde kuchařka vděk, ...*),
páni kaplani (*Však na večír jdou sem a tam K milenkám jeden každý sám, ...*),
pan radní (*Vyskytnou-li se dukáty ...*),
pan inšpektor (*Jak husa v mošně zašustí, Tuť mu hned všecko odpustí, ...*),
doktor (*Zbryndá si pak koncepty, Dá místo bobku arsenik, ...*),
oficír (*Když pak se má tam v bitvě prát, Nadělá strachy do kařat, ...*),
pan profesor (*Však, blázínek má eminenc, Ať maže jeho reverenc, ...*),
mnohý švindlík (*Fouká si jako krmný vůl, ...*),
mnohý řemeslník (*Chlubí se s poctivostí, ...*),
krčmář (*Večír ten šelma umívá Vodičku míchat do piva, ...*),

salón a se Sedláčkem se znal. Rodina byla silně vlastenecky zaměřená.

Emanuel Stehlík rytíř z Čenkova a Treustädtu (Emanuel Čenkov, 1868–1940) vystudoval práva, poté pracoval na pražském magistrátu, postoupil až na místo prezidiálního rady. Od mládí byl politicky aktivní, za první světové války patřil k předním členům protirakouského odboje. Byl v kontaktu s francouzskými umělci, spisovateli a politiky, byl nositelem vysokých francouzských státních vyznamenání a ocenění. Po vzniku Československa se podílel na budování sekce zahraničních styků. Již od studií byl literárně činný. Publikoval básnické sbírky *Z mého alba* (1889), *Eros a Psyche* (1890), *Rok na samotě* (1894), *Chmury a červánky* (1898), *Paříž* (1900), *Domovem i cizinou* (1910), *Dojmy a kontemplace básníka XX. věku* (1934) a *Polonia restituta* (1935), román *Romantikové* (1919), povídky *Motýli a chiméry. Povídky erotické a sentimentální* (1919) a vzpomínky *U krbu Francie. Studie, tužby a paměti frankofilovy* (1930). Překládal díla Victora Huga (*Bídníci, Han z Islandu, Chrám Matky Boží v Paříži*), Paula Bourgeta (*Žák, Steeple-chase*), Jeana Richepina (*Bizarní smrti*) aj. Viz např. [BLG], 4. díl, s. 246, a [ÖBL], 13. díl, s. 141–142.

mnohá (*Do koutka sem a tam spěchá, Hejským se oblízat nechá, ...*),
 mnohá tichá (*On trpí doma souchotě, Ona se staví ochotě*),
 mnohý pochlebník (*Má hubu plnou medu, Jedva že pak se otočí, Hned
 každického osočí, ...*),
 mnohá hospodyně (*Muž, chudák, žvejká zemčata A žena papá kuřata, ...*),
 dceruška (*Chodí ženichům sama vstříc, Hledá u nich ten tajný klíč
 Do Hymenova chrámu*),
 mnohá ženuška (*Byla by ráda ourodná, ... , Muž nosí pár notných rohů, ...*),
 pan manžel (*Večír ten čtverák ptává se Po tej maličkej ovčáče*).

Každá sloka končí veršem *Ale jen incognito*. Celou báseň uzavírá poslední sloka:

*Milí páni v incognito / Musím Vám, je mi to líto,
 Něco do ucha říci;
 Vy jste mi pěkní ptáčkové, / Nosíte larvy voskové,
 Bojíte se před svící;
 Jen až Vás kdo chytí za šos, / Pak ať Vám hodně skrotí nos,
 Ale jen incognito.*

Otázka, zda byl autorem satirických veršů Sedláček, Jan Jeník z Bratřic (viz dále) nebo Emanuel Stehlík, zůstane asi otevřená.

Zmiňme ještě jednu zajímavou souvislost. Roku 1819 vyšla v českém překladu hra *Incognito, nebo Na zapřenau. Frasska we dwau gednanjch z Koce-bue*.⁴ Její děj se odehrává ve vesnické krčmě; podstatou je kritika chování lidí, kteří pochlebují a podlézají osobě, kterou mylně považují za důležitou. Sedláček si mohl název své básně vypůjčit právě od Kotzebueovy hry, která byla oblíbená u českého i německého publika.

2. Aféra Hyllos

Sedláček však měl k humoru blízko, jak dokládá následující velmi zajímavá událost, která se datuje již k roku 1819. Ukazuje, že Sedláček nebyl jen poslušným římskokatolickým knězem a loajálním opěvovatelem panovníků a šlechty. Roku 1819 byl zapleten do aféry „Hyllos“.

Na prvních dvou stránkách prvního svazku české verze časopisu *Hyllos. Dobrozvěst*⁵ byla otištěna satirická báseň *Tak to chce tento svět*. Její publikování

⁴ J. H. Pospíšil, Hradec Králové, 1819, 54 stran.

⁵ Německý časopis *Hyllos* s podtitulem *Vermischte Aufsätze belehrenden und unterhaltenden Inhalts* vydával od roku 1819 Karel Eduard Rainold (1790–1835). V létě 1819 si Václav Rodomil Kramerius na Rainoldovi vymohl povolení existence české verze tohoto časopisu. Pražský cenzor v červenci roku 1819 vydávání časopisu schválil, snad díky podtitulu odkazujícímu na dobročinnost – česká verze totiž nesla název *Hyllos. Dobrozvěst. Smjssené čtenj obsahu povjggjýho a kratochwilného. (Na prospěch mnoha dobročinných založenj)*.

schválil pražský cenzor Josef Petr Václav Ditrich.⁶ Svůj souhlas s tiskem připojil i guberniální rada Franz Willmann († 1841).⁷ Podle všech tehdejších pravidel tedy vydání časopisu nic nebránilo. Dne 13. září 1819 však Franz Xaver Michael Twrdy (asi 1760 až 1827), guberniální rada a cenzurní referent, otevřel kauzu nedovolené a opovážlivé satiry, jakmile si zveřejněnou báseň přečetl. Nařídil, aby byl k výslechu okamžitě povolán redaktor časopisu a vysvětlil, jak mohl otisknout takovou pohoršující buřičskou báseň, která zesměšňuje státní správu, vladaře, úředníky a bezúhonné občany. Současně žádal, aby cenzor Ditrich objasnil, proč báseň dovolil publikovat.

Ferdinand Strejček (1878–1963), středoškolský profesor, literární historik a spisovatel, v článku *První bouřlivá píseň novočeská* [Stč2] o Twrdém píše jako o pražském hejtmanovi, který byl dosazen z Vídně, aby zakročil proti shovívavému hraběti Libštejnskému z Kolovrat a aby vedl důslednou cenzuru. Uvádí, že byl horlivým cenzorem a tvrdě potíral vše české. Sedláček a jeho přátelé s ním prý neměli příliš dobré zkušenosti a nazývali ho „odtatilcem“ (dnes bychom spíše použili slovo odrodilec).

V Píšově práci [Pí] je uvedeno, že Twrdy byl guberniálním radou zastávajícím funkci hlavního cenzurního referenta až do roku 1821, tudíž byl jediným, kdo mohl vydání časopisu *Hyllos. Dobrozvěst* povolit nebo zakázat. Píše zdůraznil, že Twrdy byl přítelem Josefa Jungmanna, který ho považoval za prvního skutečného zastávce českého jazyka a národního hnutí v řadách vyššího úřednictva v Praze. Po prostudování všech dostupných materiálů se nepodařilo rozhodnout, která charakteristika Twrdého je správná a k jaké době se vztahuje Jungmannovo hodnocení.

Ditrich již 14. září 1819 sepsal odpověď. Vyjádřil se, že báseň pochopil jako vtipnou satiru tyranské vlády a správy, která byla za časů Napoleona. Připojil, že podle uvedených informací byla báseň složena před rokem 1819, že některé části si lze sice vyložit jako kritiku, ale v básni nebyl nikdo jmenován a její text se nevztahuje k žádné konkrétní osobě a času, a tudíž neshledal důvod k jejímu zamítnutí. Zdůraznil, že léta pracuje jako pečlivý cenzor a podal o tom již

⁶ Josef Petr Václav Ditrich (též Dittrich) studoval na latinských školách v Jičíně, Broumově a Brně, teologické vzdělání získal v Praze a ve Vídni. Po krátkém působení na několika farách se stal prefektem generálního katolického semináře v Praze. V osmdesátých letech působil na farách v litoměřické i pražské diecézi. Od roku 1801 zastával místo kanovníka na pražském Vyšehradě, od roku 1803 vyučoval církevní dějiny a patrologii na pražské univerzitě. V roce 1806 byl ustanoven cenzorem náboženských a českých knih. V roce 1822 se stal zakládajícím členem *Společnosti vlastenského museum w Čechách*. Sepsal několik teologických spisů, vydával starší česká teologická díla. Výrazně se zajímal o činnost českých vlasteneckých kruhů. Sedláčka dobře znal z doby jeho teologických studií na pražské univerzitě, neboť ho v prvním ročníku učil dvanáct hodin týdně po celý školní rok církevní dějiny a Sedláček byl výjimečně talentovaným, úspěšným a milým studentem. O Ditrichově cenzorské práci viz například dopis Františka Bohumíra Štěpničky z 26. 4. 1823, který je uložen ve fondu [JVS].

⁷ Podle informací uvedených v práci [Pí] vykonával Franz Willmann funkci cenzurního referenta až v letech 1821 až 1841, tudíž nemohl roku 1819 oficiálně udělit povolení k tisku. Podle informací online encyklopedie *Biographical information from the WeGA* byl od roku 1817 řádným guberniálním a prezidiálním sekretářem v Praze.

dostatek důkazů. Žádal, aby mu vzhledem k jeho specializaci (teologie) nebyly v budoucnu zasilány žádné politické a populární časopisy, neboť má dostatek práce s odbornými spisy. Byl to umírněný pokus o obhajobu, není jasné, zda Ditrich báseň vůbec četl, a pokud ano, proč nezakročil.

Důkladnému výslechu, který byl protokolárně zapsán, byl podroben redaktor Kramerius. Ve své výpovědi uvedl, že báseň dostal od profesora Sedláčka z Plzně, který však není jejím autorem. Měl ji dostat od bývalého studenta Veverky (Wewerky, báseň je podepsána W.). Sedláček jen prý opravil některé formální vady a nedostatky a předal ji Krameriovi s žádostí o otištění. Na námitku, jak si mohl dovolit ji otisknout v plném znění, Kramerius odpověděl, že cenzor ji nezakázal a jen on má právo rozhodnout, co je pro veřejnost správné a vhodné. Prý se domníval, že cenzor vyškrtne některé problematické partie. Nezapíral, že si uvědomuje, že báseň satiricky líčí nedostatky a chyby úředníků. Obhajoval, že tak však činí bez rozdílu stavů a uvedení konkrétních jmen.

Kramerius ke zděšení Twrdého při výslechu sdělil, že číslo vyšlo v nákladu 1 000 exemplářů, z nichž v čase výslechu již bylo mezi čtenáře a knihkupce distribuováno 882 kusů. Redaktor musel okamžitě vydat ke zničení zbylé exempláře a uvést adresy všech odběratelů a předplatitelů, aby mohl být náklad dohledán a zničen.⁸

Twrdy žádal přísné vyšetření a potrestání profesora Sedláčka i autora Veverky. Dne 15. září 1819 Sedláčka označil za hlavního viníka, chtěl ho protokolárně vyslechnout a zjistit, jak se k němu báseň dostala, co a proč na ní opravil, proč ji předložil k otištění a kdo je jejím autorem. K Sedláčkovu výslechu však nikdy nedošlo, neboť Twrdého služební horlivost pravděpodobně zchladil hrabě Libštejnský z Kolovrat. Pražské prezidium na přímý podnět pana hraběte upustilo od prošetřování a pátrání s odkazem na to, že Češi mají v oblibě neškodné jarmareční písně se satirickou tematikou pro ukrácení volného času, pro zábavu a pro ponaučení. Poznamenejme, že hrabě Libštejnský z Kolovrat se již ve 24 letech stal městským hejtmanem pražským, ve 33 letech pak nejvyšším purkrabím *Království českého*. Podporoval vlastenecké kruhy, byl jedním ze zakladatelů *Wlastenského museum*. Proslul mírností a shovívavostí k českým vlastencům. Aféra nakonec rychle splaskla a vyšuměla.⁹

Cenzor Ditrich dostal 28. září 1819 důtku za špatně vykonanou práci, redaktor Kramerius byl pro naprostou neschopnost a nekompetentnost zbaven místa vedoucího redaktora. Novým redaktorem časopisu *Hyllos* se stal Jan Hýbl (1786–1834), obrozenecký spisovatel, překladatel a redaktor českých časopisů.¹⁰

⁸ Časopis se dochoval v *Národní knihovně České republiky*, v knihovně *Národního muzea v Praze*, v *Moravské zemské knihovně v Brně* a patrně i jinde. Dnes je digitálně dostupný. Je zřejmé, že plánované zničení nákladu se nepodařilo, pokud vůbec k pokusu o jeho likvidaci došlo.

⁹ Není jasné, jaký byl vztah Sedláčka a guberniálního rady a cenzurního referenta Twrdého. Zdá se, že se znali, neboť Aleš Vincenc Pařízek, teolog, pedagog a spisovatel, v dopise z 1. ledna 1818 vyřizoval Sedláčkovi přátelské pozdravy od cenzora Twrdého. Pařízkův dopis je uložen ve fondu [JVS].

¹⁰ Časopis *Hyllos*. *Národnj časopis povčugjčyho a obweselugjčyho obsahu. Ku prospěchu*

Sedláček i Veverka nebyli nikdy vyslechnuti, vyvázli bez pohromy. Redaktor Kramerius totiž sdělil, že Veverku osobně nezná a není mu nic známo o místě jeho pobytu. Veverka byl prohlášen za nezvěstného. Je zajímavé, že ho nikdo nehledal, byť pátrání po něm by bylo jednoduché. František Budislav Veverka (Wewerka, 1793–1830) byl totiž v době aféry zaměstnán na pražském magistrátu (byl tzv. *akcesistou*) a v kruzích českých vlastenců rozhodně nebyl neznámý. Již roku 1815 jako student *Akademického gymnázia* na Starém Městě v Praze sepsal oslavnou báseň na prefekta školy (Franz Petrisch, resp. Petriš, Petrič) a roku 1818 vydal dvě knižní publikace (české písně pro kytaru, životopis sv. Václava). Pravidelně psal do Hýblových *Rozmanitostj zbjrky usseho Vžitečného a Obweselugjcýho k sslechtěnj srdce, wybraussenj rozumu a obweselenj myslj* (1816 až 1822). Jeho vypátrání, pokud by byl hledán, by pro pražskou policii bylo zcela elementární.

Sedláček tedy nenesl žádné důsledky a básník Veverka v letech 1820 až 1829 nadále bez potíží publikoval. Ani Kramerius neměl dlouho problémy, neboť již v roce 1820 mu bylo povoleno vydávat nový český časopis *Čechoslaw* (1820 až 1825). Jediným potrestaným v celé kauze tedy byl shovívavý cenzor Ditrich, avšak ani na něho neměla aféra žádný negativní dopad.¹¹

3. Cenzura

Do vývoje žurnalistiky a literatury českého národního obrození výrazně zasahovalo cenzurní řízení, kterému podléhaly veškeré publikační aktivity.¹²

některých dobročinných založenj pod Hýblovým vedením zanikl roku 1821 pro nedostatek pravidelných předplatitelů a odběratelů. Ve stejném roce zanikla i německá verze.

O významu Jana Hýbla pro české národní obrození a o časopisech, které vydával, viz např. [Stč1].

O časopisu *Hyllos* a dopadu aféry na Krameria viz jeho dopisy F. V. Hekovi z 18. února 1818 a 7. října 1819 otiskněné v knize J. Johanides: *František Vladislav Hek*, Melantrich, Praha, 1976, 595 stran, dopisy viz s. 534–537.

¹¹ Sedláček měl relativně dobrý vztah i s cenzorem Janem Nepomukem Václavem Zimmermannem, katolickým knězem, členem řádu Křižovníků s červenou hvězdou, knihovníkem a autorem spisů s náboženskou a historickou tematikou. Zimmermann byl nejprve knihovníkem svého řádu, potom farářem na Starém Městě v Praze a od roku 1815 knihovníkem univerzitní knihovny. Roku 1821 byl ustanoven cenzorem českých knih. Byl loajální k monarchii a k habsburské panovnické rodině, nebyl však dostatečně vzdělaný a k cenzorské práci nebyl příliš kompetentní. Českým vlastencům nebyl po chuti, někdy se stával terčem jejich posměchu. Zimmermann se věnoval historii *Království českého*, památce Jana Nepomuckého a historii pražských církevních staveb. Pravidelně přispíval do *Časopisu pro katolické duchovenstvo*. O jeho životě a díle viz [Nom].

Sedláčkův a Zimmermannův dobrý vztah dokládá i Zimmermannův nedatovaný dopis, v němž Sedláčkovi oznamuje, že recenzuje a k vydání doporučí jeho báseň. Dopis je uložen ve fondu [JVS]. Roku 1828 měl Zimmermann problém kvůli špatnému receznímu postupu u Sedláčkovy básně, která opěvovala 60. narozeniny císaře Františka I. a obsahovala příliš mnoho vlastenecky laděných veršů. Zimmermannovým nástupcem v cenzorském úřadu se stal vzdělaný a oblíbený Pavel Josef Šafařík.

¹² Více viz [WP], resp. [P].

V letech 1810 až 1848 u nás cenzori nepovolili vydání 377 prací (romány, povídky, písně, divadelní hry, básnické sbírky, učebnice). Zakázána byla i nová vydání několika starších děl. Cenzori pečlivě hlídali náboženskou literaturu, písně, modlitby a kázání, dbali na jejich shodu s církevním učením a s oficiální „politikou“ církve. Pozorně sledovali a prověřovali „národní“ produkci (romány, dramata, básně, zpěvníky, ...), a to nejen původní díla, ale i překlady. V centru jejich pozornosti byla témata historická, témata týkající se aktuální politické a hospodářské situace, lékařství, zvěrolékařství a astrologie, ale i „kramářská produkce“ (písně, divadelní hry, básně, plakáty).

Cílem cenzorů bylo umlčet kritiku. Zakazováno bylo vše, co líčilo ve špatném světle členy habsburského rodu, duchovní hodnostáře, státní úřady apod., vše co se nevhodně dotýkalo aktuálních problémů soudů, církve, politiky, cenzurovány byly jakékoli svobodomyšlné myšlenky. Ostře sledována byla díla z Francie a Anglie, kterých se cenzura obávala právě pro šíření svobodomyšlnosti.

Nežádoucí byly humoristické a satirické básně, zmínky o sebevraždách, detailní popis důležitých míst pro možné zneužití v časech války. Zavrhovány byly i texty s lehce erotickým nádechem, které prý ohrožovaly mravnost. Kontrolována však byla i umělecká a jazyková kvalita díla, jeho estetický vliv a dopad na morální život čtenáře. Poměrně obtížné postavení měli cenzori novin a časopisů, kteří museli během několika dnů rozhodnout o povolení či zákazu otištění textů. Periodika totiž musela být vydávána v pravidelných intervalech.

Neuposlechnutí cenzurního rozhodnutí či nepředložení textu k cenzurnímu řízení mohlo mít neblahé důsledky. Nakladatel mohl přijít o licenci, jejíž vydávání se řídilo řádem z roku 1806, mohl mu být zabaven neprodaný náklad, v nejhorším případě s ním mohlo být zavedeno disciplinární či dokonce trestní řízení. Redaktor časopisu mohl být zbaven místa (např. Karel Havlíček Borovský, František Ladislav Čelakovský, Josef Jaroslav Langer), časopis či noviny mohly být pozastaveny nebo zakázány. Odvolání redaktora navrhovaly cenzurní úřady. Jmenování nového redaktora podléhalo rovněž cenzurnímu úřadu; někdy schváleno nebylo právě pro staré „prohřešky“ kandidáta.

Hlavní odpovědnost za vydávání a distribuci novin, časopisů a knih byla na bedrech redaktorů, nakladatelů, vydavatelů a knihkupců. Právní odpovědnost však měl i autor, nejhůře na tom v případě problému byli autoři působící ve státní službě (úředníci, učitelé, soudci, profesori, ...), duchovní a lokální úředníci. Cenzurní úřad mohl dát podnět k disciplinárnímu řízení, které často vedlo k zastavení služebního postupu či zbavení místa. Prohřešek se mohl nečekaně „vynořit“ i při pozdějším konkurzním řízení a dopadnout na autora (Václav Hanka, František Ladislav Čelakovský, Simeon Karel Macháček aj.). Nejhorší „autorská provinění“ mohla vést i k trestnímu stíhání. Proto se někteří autoři i vydavatelé uchýlovali k anonymnímu vydávání textů nebo k vydávání pod pseudonymy. Chránilo to sice autora, nikoli však redaktora a vydavatele.

Cenzor mohl být za nekvalitní práci potrestán (důtka, disciplinární řízení, suspendování), což bylo velmi nepřijemné. U tzv. odborných cenzorů to však

nemívало fatální dopad, neboť ti obvykle nebyli na příjmech z cenzorského úřadu hmotně závislí.

4. Báseň *Tak to chce tento svět*

Báseň *Tak to chce tento svět* byla napsána formou oblíbeného kupletu; jedná se o břitkou politicko-sociální satiru, která dokládá výborné pozorovací schopnosti autora, smysl pro humor i znalost českého jazyka. Její otištění ukazuje, že humor a satira žila v české literatuře již před Karlem Havlíčkem Borovským (1821–1856), objevovala se i v době Metternichova absolutismu. Byla oblíbenou literární formou, díky bdělosti cenzorů se jen málokdy objevila v tisku.

Ocitujme plné znění básně, která vyvolala výše popsanou aféru a naplnila fascikl „Hyllos“ na vídeňském ministerstvu vnitra:

*Tak to chce tento svět*¹³

*(Dle písně od neznámého v rýmu,
V prozodii i v myšlenkách poopraveno od V ...)*

*Když věci nepravé se dějí / A křivdy přes křivdy se sejí,
(Tu ctný se zlobí hned.)
Však když se k všemu blíže staví, / Hned umlkne a k sobě praví:
(Tak to chce tento svět.)*

*Kde tyran s bázní na trůn sedne / A před stínem co duchem zbledne,
(Ten zvráždí lidstva květ.)
On panuje jen nad otroky, / Strach, hrůza před jeho jde kroky,
(Tak to chce tento svět.)*

*To drábové též dobře znají / Co jejich pán a počítají,
(Že dvakrát tři je pět.) —
Když pánu dají půlku daně, / Pak druhá půlka padne na ně,
(Tak to chce tento svět.)*

*Když mnozí kradou na tisíce / A jiní nevezmou nic více,
(Než co by větrík smet;)
Ti chudšasové jdou po páru / A ti tam sednou do kočáru,
(Tak to chce tento svět.)*

¹³ Hyllos. Dobrozvěst, svazek O, Praha, 1819, s. 65–66. Báseň pro lepší porozumění citujeme v modernizovaném přepisu.

*Že hňupák do se víno lije / A učený jen vodu pije,
 (To pozná každý hned.) /
 By hříšník jedl křehotinky / A ctnostný chuť měl na topinky,
 (Tak to chce tento svět.)*

*Jen bohatství jest ona modla; / Jíž klaněti se všecko hodlá
 (Hned od A až do Z.)
 Teď chudoba nic neprospěje, / Jíž mnohý darmožrout se směje
 (Tak to chce tento svět.)*

*Kde spravedlnost se k nebi vznesla, / Tam ouplatky jsou k štěstí vesla
 (Ctnost bez peněz jde zpět.)
 Kdo maže, vše má na své straně, / A chudým dá se na chrám páně,
 (Tak to chce tento svět.)*

*Když právník s pravdou jde ku právu, / Nic poříditi není v stavu,
 (On prohrá jakby smet.)
 Však co on nemohl dostat s řečí, / Hned zmůže tele, jak jen bečí,
 (Tak to chce tento svět.)*

*Když nějaký jest ouřad prázdný, / Tu čekanců jest počet různý,
 (Devadesát devět.)
 Však kdo dá víc jest v štěstí chrámu, / Byť v kotrbě měl samou slámu;
 (Tak to chce tento svět.)*

*Že chudé dívky bez vší hany / Vždy zůstanou jen staré panny,
 (A zbudou na ocet);
 A lachna, jen když má dukáty, / Vám dlouho nebude u táty:
 (Tak to chce tento svět.)*

*Kde rozum visí na polici, / Tam volové jsou na stolici,
 (A soudí na pohled:)
 Ač pak jim všude vidět rohy, / Ctí je předc všecko jako bohy;
 (Tak to chce tento svět.)*

*Zde krůta v lese skácí stromy, Tam tele dlouhý proces zlomí,
 (Hus zjinačí počet)
 Zde prsten odevře žaláře, / Tam dukát prosí o taškáře
 (Tak to chce tento svět.)*

*Kdo hubu svou si nechce spálit, / Ten musí mlčet nebo chválit;
 (Sic jemu dají jed.)
 Tak raděj lidičky, jen mlčte, / A na to nikdy víc nevrčte:
 (Tak to chce tento svět.)*

Všimněme si závěrečné rady, jejíž parafráze je obvykle spojována s Karlem Havlíčkem Borovským.

Je zajímavé, že výše uvedená, Sedláčkovi připisovaná sbírka *Incognito* obsahuje rovněž satirické verše na „všecky stavý“. Byl snad jejím autorem František Budislav Veverka? A jaký byl skutečný Sedláčkův podíl na básni *Tak to chce tento svět*? Co, jak a proč na ní opravoval a upravoval? Vzhledem k výpovědi redaktora Krameria je též zajímavé, že Veverka studoval gymnázium na Starém Městě v Praze, není však známo, že by studoval v Plzni. Sedláčkovým studentem tedy s největší pravděpodobností nikdy nebyl. Jak a kdy se se Sedláčkem seznámil, není jasné. Znali se vůbec nebo vše byla pouze kamufláž?

Doplňme pro zajímavost, že ve dvacátých letech 19. století psal o básni *Tak to chce tento svět* již dříve zmíněný Jan Jeník z Bratřic ve svých pamětech. Nejprve stručně kritizoval poměry v zemi (rostoucí inflace, špatné platy úředníků), pak pranýřoval úplatnost úředníků a soudů. Text zakončil slovy:

Na takové zlořečené nepravosti rozhorlil se nějaký poetický náš krajan a v časopise Hyllos uveřejnil báseň Tak to chce tento svět od V ...

([Stč3], s. 45)¹⁴

Báseň *Tak to chce tento svět* zlidověla, stala se oblíbeným popěvkem, známým jako *Kdo si nechce hubu spálit, musí mlčet nebo chválit*. Zpívala se hojně v první třetině 19. století pro všeobecné obveselení. Její oblibu dokládá i Zdeněk Nejedlý v rozsáhlém díle věnovaném Bedřichu Smetanovi. Zmiňuje tzv. *Zeleného zpěvníček*, v němž měl jeho majitel opsané písně, které se ve čtyřicátých letech 19. století zpívaly ve studentské komunitě.¹⁵ Na straně XXIV zpěvníčku byla pod titulem *Duch světa* zapsána nepatrně modifikovaná báseň *Tak to chce tento svět*.

Připojme drobnou zajímavost. Karel H. Hrubý, který prožil dvacet let v Americe, sepsal roku 1855 dopis *V Oxfordu, půlnoční Americe, Ohio dne 7. ledna 1855* [Hrb], který byl otištěn v časopisu *Lumír*. Porovnával život v Čechách a v „Novém světě“, aby varoval všechny, kdo se chtějí vystěhovat do Ameriky. Popis špatné situace ukončil slovy „tak to chce tento svět“.

Báseň či píseň znal i Karel Havlíček Borovský. Použil ji proti Václavu Jaromíru Pickovi,¹⁶ když kritizoval jeho spis *Politické zlomky o Čechách ...*

¹⁴ Výše popsané aféře se věnoval Ferdinand Strejček v knize *Naši bojovníci pérem* [Stč3] v kapitole *Nejstarší bouřlivák*, s. 31–46. Nejnověji viz [WP], s. 266.

¹⁵ Viz [Nej], 3. kniha, s. 226–227.

¹⁶ Václav Jaromír Pícek (též Pícek Podsvijanský), český básník, novinář, státní úředník a soudce, se v letech 1848 až 1849 neúspěšně pokoušel stát poslancem *Říšského sněmu*, v letech 1850 až 1852 redigoval vládní *Pražské noviny*. Odmítal vyhocený nacionalismus, kritizoval radikální demokraty Františka Ladislava Riegra a Karla Havlíčka Borovského v publikaci *Politické zlomky o Čechách co příspěvek k ocenění politického a národního snažení Čecho-Slowanů*. Jako žurnalista loajálně komentoval politickou situaci, jako básník se proslavil lyrickými básněmi a písněmi, z nichž některé zlidověly (např. *Čechy krásné, Čechy mé, Bývali Čechové, Slovan*). Po roce 1852 prošel řadou funkcí ve státní službě, nakonec se

a to, že Pícek převzal vedení redakce vládních *Pražských Nowin*. V *Národních Nowinách* 29. prosince 1849 napsal:

Když swítí slunce milosti vládní a rozhazuje paprsky rozličných méně neb více výnosných auřadů a auřadků, což diwu, že leckomu, který „dříve jen národ w srdci nosil“ tento národ ze srdce wypadl, že se nyní drží zuby nehty známé písne: „Kdo si nechce hubu spálit, musí mlčet nebo chválit!“¹⁷

Doplňme pro úplnost, že z Palackého korespondence vyplývá, že se Josef Vojtěch Sedláček a Jan Jeník z Bratřic znali, setkávali se a přátelili.¹⁸ V knize *Národní museum a naše národní obrození* je několik stran věnováno i Janu Jeníkovi z Bratřic. Její autor Josef Hanuš (1862–1941), spisovatel a velký znalec doby národního obrození, považoval za autora básně *Incognito* na základě Jeníkových pamětí a zápisů bez jakékoli pochybnosti Josefa Vojtěcha Sedláčka.¹⁹

Jak to bylo ve skutečnosti s aférou „Hyllos“, autorstvím básní *Tak to chce tento svět* a *Incognito* se již dnes asi nedopátráme. S určitou dávkou odvahy můžeme usoudit, že jejich autorem je Sedláček. Ve světle aféry „Hyllos“ z roku 1819 se nám Sedláčkova básnická tvorba (více méně servilní ódy) jeví trochu jinak, sympatičtěji.

5. Sedláček a cenzoři

Výše popsaná aféra má ještě jednu zajímavou souvislost. V sešitu *Prjležitostne Zpěwy Prof. Sedláčka ...* [PZS], do něhož Sedláček zařadil svou básnickou tvorbu a který chtěl vydat kvůli finanční podpoře obětí požáru v Čelákovcích roku 1830, je báseň *Wděčnost vlastenců Čechů na Geho wznessenost vrozeného guberniálního pana radu a we věcech studij se týkagjecz wysoce zaslaužilého referenta pana a pana Frantisska Xaweria Twrdého 1816* ([PZS], s. 5–7).

Báseň o šesti slokách opěvuje cenzora Twrdého a jeho práci ve prospěch rozvoje českého jazyka, vzdělávání, kultury a národa. Zveřejněna patrně nebyla. Lze předpokládat, že ji Sedláček, jak bylo jeho zvykem, zaslal soukromým dopisem. Z údajů uvedených v sešitu vyplývá, že ji sepsal jako reakci na povolení výuky českého jazyka na gymnáziích *Království českého*. V jejím textu v moderním přepisu můžeme číst tato slova:

*Zni slávozpěve, velký muž tě zdobí,
an nad vší chválu vznešenější jest,
jenž uvedl do Čech zlatověké doby
a zachoval jmě národu a řeč.²⁰*

stal přednostou okresního soudu.

¹⁷ *Národní nowiny* 2(1849–1850), č. 314 z 29. 12., s. 2113–2114. Jedná se o zprávu uveřejněnou bez názvu v rubrice *Z Prahy*.

¹⁸ *Viz* [Np1], s. 166, 172.

¹⁹ *Viz* [HŠ1], s. 276.

²⁰ *Jmě* znamená *jméno*.

Však ač lze, není písní slávu jeho zmnožit,
 nám vděčnost káže z srdce city vroucné složit,
 jak rozvodněné řeky proud se přes břeh táhne,
 tak čitelnosti moc se v zpěvu jevit práhne.

Ha jaké kouzly! Jaké divy tvoří
 to jméno Tvrdý v celé Čechii.

Jím srdce každé pro vlast hoří
 a mír a rozkoš kráčí v svatyni.

Co hubil osud rázně dvěstěletou strastí,
 to vyzdvihl Tvrdý šťastně a dal opět vlasti.

On zřel, jak s ztrátou řeči český národ hyne
 a podnikl činy, kterýmž sláva věčná kyne.

On hořem jat, že český duch se svírá
 a jméno Čecha nečest zlehčuje.

Že zulažnost jména předků stírá
 z desk paměti, jich zásluh ztenčuje,
 to těžce nesa, jal se rány Čechů stavít
 a protož bude Čech vždy jeho jméno slavit.

Skrz tě tak mnohý jinoch pro vlast žije,
 ježž ty jsi v chrámu uměn zachoval,
 tam stařeček ti věnec pocty víje,
 že zdárného mu syna daroval.
 Zde sirotek, tu vdova tobě oběť pálí,
 tvou bohorovnou mysl Čech i Němec chválí.
 Ó Tvrdý! Náš tě celý Parnas zvelebuj,
 tvé zásluhy i cizokrajan obdivuje!

Ó blaze nám, že v zemské Čechů vládě
 tak mnohý vlastenec se nachází,
 že v outlém slavných českých stavů sadě
 tak mnohý kvítek pro vlast vychází,
 tu není možné národ zcela vypleniti,
 kde takých mužů příklad v slavozáři svítí,
 kde práva národu nás Tvrdý podporuje,
 tu ctnost a spravedlnost svou mocí zvítězuje.

I budiž libý tobě hlas mé písně
 již tobě pěji jménem vlastenců,
 jenž outlý plod jest vroucí ducha tísně
 co výraz české ctnosti milenců.

*Nechť nebe, země strašně nad námi se zboří,
tu vděčnost v srdci žádný osud neumoří,
kdo jako Tvrký blahem národu se baví,
ten v každém srdci věčné památky si staví.*

Oslavná óda názorně ukazuje, jaké naděje Sedláček přikládal císařským výnosům o výuce českého jazyka, jak pohlížel na práci cenzora a jak ho přehnaně oslavoval. Vzhledem k Sedláčkově povaze v tom patrně nebyla žádná vypočítavost nebo touha po budoucím lepším hodnocení jeho textů a snadnější cestě k publikování vlastních prací. V roce 1816 Sedláček možná až příliš naivně věřil, že nastává doba velkolepého rozvoje českého jazyka, kultury a národa. Současně je zřejmé, že mezi Sedláčkem a Tvrkým nebyly v té době žádné osobní problémy či spory. Tvrký musel při aféře s časopisem *Hyllos* velmi dobře vědět, kdo je „profesor Sedláček z Plzně“. Není pravděpodobné, že by jako cenzor českých textů byl autory kladně hodnocen a dostával větší množství takových oslavných a pochvalných ód obdivujících jeho cenzorskou práci, která obvykle nebyla spisovateli považována za pozitivní a české literatuře prospěšnou.

Uvedme ještě pro zajímavost krátký citát z dopisu Josefa Jungmanna Antonínu Markovi z 31. října 1818, který rovněž dokládá, že se Sedláček s cenzorem Tvrkým znal:

P. Sedláček (do Vás zamilovaný) mi mnoho povídal jak o své cestě, tak o svém rozmlouvání s p. Tvrkým a neju. purkrabím. ([Em], s. 454)

6. Další Sedláčkovy satirické básně

Ve výše zmíněném sešitu [PZS] jsou rovněž různé Sedláčkovy epigramy, které dokládají jeho dobré pozorovací schopnosti a břitkou kritiku. Výrazně se odlišují od jeho klasicistních oslavných ód a chvalozpěvů, současně však ještě postrádají lehkost pozdějších satiriků Havlíčkova typu. Do jisté míry nezaprou, že Sedláček vyšel z klasicistní poezie a nebyl schopen úplně opustit její komplikovanou stavbu. Uvedme na tomto místě v našem současném přepisu dva jeho epigramy ([PZS], s. 38):

Nápady

*Jak divně se to na tom světě děje,
pro mnohou titěrnost jsou hrubé rvanice,
věc důležitá vadne bez naděje.
Tak mnohý při velikých věcech mlčí
a pro puntíček neb čárku vrčí
a dělá z maličkostí křiku nejvíce.*

Na ruskoturecký pokoj 1829

*U Rusů dvojí kov má odpornou moc válčení:
Když jim dá železo, tu hurá! napřed jdou
a hrůzu mezi nepřáteli ponosou
Když jim dá zlato – konaj cestu zpáteční.*

Druhá Sedláčkova báseň reagovala na tzv. rusko-tureckou válku, kterou do jisté míry vyvolalo řecké hnutí za osvobození od osmanské nadvlády (1821 až 1829). K válce však vedla zejména politika evropských mocností (Velká Británie, Francie, Rusko), které si činily nároky na území Osmanské říše, jež se nacházela ve velké vnitřní krizi. Západoevropské státy se však současně obávaly posílení ruského vlivu na Balkánu, neboť Řekové se na Rusko obrátili s žádostí o vojenskou pomoc. Proto roku 1827 i západní mocnosti vstoupily do války proti Osmanské říši. Rusko-turecká válka vypukla v dubnu 1828 a byla ukončena v září 1829 tzv. Drinopolským mírem, kterým Rusko získalo dobytá území v Zakavkazsku, ovládlo ústí Dunaje, obdrželo právo svobodného obchodu v Osmanské říši a navíc volný průjezd Bosporem a Dardanelami. Osmanská říše navíc musela uznat jistou autonomii Valaška (Rumunsko), Srbska, Řecka a Moldávie.

Satirické stopy nese i Sedláčkův zápis na 38. straně jeho sešitu [PZS]:

*Nápisy osvícené na školním domě v Plzni 1813 při dobytí Paříže
Nobiscum Deus est – jacet hostis Gallia paret!
Procedit Corsi offerenata superbia casum.²¹*

Klasicistní básník a osvícenec jako byl Sedláček se nemohl příliš radovat z porážky svobodomyšlné Francie. Pravděpodobně si poznamenal nápis, který se prý objevil na budově Filozofického ústavu a gymnázia v Plzni.

Do skupiny kritických a mírně provokativních básní, které vybočují z klasické Sedláčkovy tvorby, lze zařadit i báseň *Na sněm uherský w Presburgu při kterém gsem kdysi o prázdněných přjtomen byl 1826* ([PZS], s. 72). Sedláček ji sepsal roku 1826, když cestoval s hrabětem Deymem po Německu a Uhrách. Báseň začíná klasickou oslavou uherského sněmu:

*Sláva tobě mocný sněme Magyarů!
v kterémž vládne láska ku králi a národu.*

V závěru se však obdiv k maďarským politikům a vlastencům změnil v otevřenou kritiku jejich postoje k slovanským národům, jejich kultuře a jazyku:

²¹ Bůh je s námi – nepřátelé přemoženi, Francie podrobena! / Tak to pokračuje pro Korsičanovu bezuzdnou pýchu.

*Jen mě jedno bolí – úsudek váš straní
 proti řeči vašich spolubratří Slovanů,
 jen řeč slovanská jest u vás bez ochrany
 zákon proti jejich řeči jest vám pro hanu.
 Patřte na nás Čechy! Žádný ještě z Čechů
 Němcům český jazyk s násilností nevtíral.
 Nikde není slyšet Němců tajných vzdechů
 neb aby se Němec vrahem české řeči stal.*

Sedláček kritizoval maďarizaci, která byla praktikována v Uhrách od roku 1790 jako reakce na reformní snahy císaře Josefa II. Jednou z josefinských reform bylo totiž zavedení němčiny jako jediného úředního jazyka, aby bylo možno snadněji spravovat celou říši, a vznik jednotného vzdělávacího systému. Tato jazyková reforma narazila na odpor maďarské šlechty a byla spouštěcím impulzem pro následnou tvrdou, nesmlouvavou a systematickou maďarizaci země. V devadesátých letech 18. století byly schváleny první maďarizační zákony. V první třetině 19. století byla řada nemaďarských škol uzavřena nebo nahrazena maďarskými, odpůrci maďarizace byli perzekuováni.

Tato Sedláčkova báseň by nemohla být otištěna, cenzor ve třicátých letech 19. století by asi žádal její přepracování nebo by její zveřejnění přímo zakázal.

Několik předchozích ukázek Sedláčkovy tvorby dokládá, že Sedláček citlivě vnímal problémy doby, v níž žil. Byl schopen na ně reagovat, netoužil však jít do konfrontačních konfliktů, neboť to nebyl jeho styl. O uveřejnění těchto svých básní asi nikdy neuvažoval.

Poznamenejme, že humor a satira nebyly cizí ani jiným plzeňským premonstrátským profesorům, jak ukazují jejich pozůstalosti uložené v *Archivu města Plzně*. Například ve fondu *Hugo Karlík* [HK] je v kartonu č. 78 řada jeho veselých i vážných básní, které napsal svému bratrovi nebo přátelům k jmeninám či při jiných příležitostech. Jsou tam i náčrty či opisy veselých až mírně prisprostlých pijáckých písní, básně humorně laděné (obtížné postavení učitele), básně kritické a satirické, opisy lidových kupletů apod. Vtipné a veselé texty ukazují, jak se čeští vlastenci z řad duchovních dokázali bavit a radovat ze života.

